

بررسی و تحلیل نگرش‌های آواشناختی و واجشناختی ابن جنی

چکیده

آواشناسی در ابتدا در حیطه علوم متنوعی قرار گرفت و بسیاری از محققانی را که متأثر از نظام فرهنگی عربی-اسلامی بودند، متوجه خود ساخت. در این میان، نحویان و دستور نویسان آن گاه که به مطالعه مسائل صرفی و نحوی می پرداختند، ناگزیر با مسائل آوایی مواجه می شدند؛ چراکه خود این علوم و به ویژه علم صرف در بسیاری از موضوعات و مباحث به گونه ای با آواشناسی تداخل داشتند. ابن جنی نخستین دستور نویسی بود که تالیف مستقلی را به مباحث آواشناسی اختصاص داد و آن را به عنوان علمی مستقل بررسی کرد و اصطلاح زبانی «علم الأصوات» را برای دلالت بر این علم به کار برد.

مقاله حاضر درصدد است نگرشها و دیدگاههای ابن جنی را در خصوص آواهای زبان عربی از خلال بررسی متون و آثار موجود او استخراج و آنها را از منظر پژوهشهای آواشناسی معاصر بررسی نماید. روشی که ابن جنی در بررسیهای آوایی خود به کار برده روشی توصیفی بوده و نتایجی که در زمینه توصیف آواها به آنها دست یافته، با توجه به عدم وجود امکانات و ابزارهای تحلیل آواها بسیار پیشرفته بوده است تا جایی که با توصیف آواشناسان معاصر که مجهز به آزمایشگاهها و وسایل پیشرفته هستند، تا حد زیادی مطابقت می کند.

کلید واژه ها: ابن جنی، آواشناسی، واج شناسی، زبانشناسی نوین

مقدمه

آواشناسی^۱ از یک سو علمی قدیم و از سوی دیگر علمی جدید است. جدید از آن جهت که یکی از شاخه های علم زبانشناسی^۲ است. دانش زبانشناسی در ابتدای قرن بیستم بدست فردینان دوسوسور^۳، زبان شناس سوئیسی پایه گذاری شده است و قدیم از آن جهت که یکی از علوم به شمار می آید که هر زبانی مبتنی بر آن است. در واقع زبان سیستم نظامندی از علائم آوایی قراردادی است که مهمترین کارکرد آن ایجاد ارتباط و انتقال آراء و افکار و فرهنگ و غیره به شمار می رود. از این رو از دیرباز دانشمندان ملت‌های مختلف از جمله یونانیها، رومیها و هندیها به آواهای زبان خویش توجه داشته اند. و علمای مسلمان عرب و غیر عرب نیز از این قاعده مستثنی نبوده اند.

مطالعات آواشناسی برجای مانده از هندیها در مطالعات زبان شناختی جدید بسیار سودمند واقع شد. آشنایی با سانسکریت توسط ویلیام جونز انگلیسی در قرن هجدهم صورت گرفت که این کشف، حادثه بسیار مهمی در تحول مطالعات زبان شناختی از جنبه های مختلف بود و نیز عامل بسیار مهمی در پی بردن به وجود روابط میان زبانهای هندی و ایرانی و میان برخی زبانهای اروپایی مثل یونانی و لاتینی و شاخه های مختلف آن از سوی دیگر بود. بدین ترتیب هندیها نخستین کسانی بودند که به پژوهشهای آوایی بعنوان شاخه مستقلی از شاخه های زبان شناسی پرداختند.

اما انگیزه اصلی عربها در اوائل اسلام از روی آوردن به مطالعه آواهای زبانی، بیشتر انگیزه دینی بوده، چرا که با انتشار اسلام و گرایش ملتهای غیر عرب به اسلام و شایع شدن لحن (گفتار نادرست) در میان کسانی که تازه به اسلام گرویده بودند و از همه مهمتر دغدغه اصلی مسلمانان برای جلوگیری از تحریف قرآن کریم، پس از رحلت رسول اکرم (ص)، علمای مسلمان و در رأس آنها، نحویان را واداشت تا در اسرع وقت به بررسی